

SINF DAN TASHQARI TARBIYAVIY FAOLIYAT O'QUVCHILARNING KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMI SIFATIDA

Boymatov Baxrom Eshmamatovich,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi

EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL ACTIVITIES AS A MECHANISM FOR DEVELOPING STUDENTS' CREATIVE THINKING

Boymatov Bakhrom Eshmamatovich,

Independent researcher at Chirchik State Pedagogical University

ВНЕУРОЧНАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ

Бойматов Бахром Эшмаматович,

научный исследователь Чирчикского государственного
педагогического университета

e-mail:

boymatov.baxrom

@gmail.com

[https://orcid.org/0](https://orcid.org/0009-0002-5010-0838)

009-0002-5010-
0838

Annotatsiya: Ushbu maqolada sinfdan tashqari ta'limning o'quvchilarda kognitiv faollik va kreativ fikrni shakllantirishdagi o'rni chuqur tahlil qilinadi. Maqolada ushbu faoliyatda kreativ fikrlashni rag'batlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizmlar – emotsional rag'bat, tanlov imkoni, fikrlash sherikligi, xatoga ijobiy munosabat va ijtimoiy tan olish kabi usullar atroflicha yoritilgan. Shuningdek, kognitiv nazariya nuqtai nazaridan sinfdan tashqari ta'lim orqali o'quvchilarda ijodiy izlanish, fanlararo qarashlar va shaxsiy xulosalar shakllanishiga yetarlicha sharoit yaratilishi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: sinfdan tashqari ta'lim, kreativ fikrlash, to'g'arak faoliyati, mexanizm, tanlov imkoni, ijodiy muhit, kognitiv faollik, fanlararo aloqa, tashabbus.

Annotation: This article provides an in-depth analysis of the role of extracurricular education in the formation of cognitive activity and creative thinking in students. The article provides a detailed description of pedagogical mechanisms that serve to stimulate creative thinking in this activity – methods such as emotional stimulation, the possibility of choice, thinking partnership, a positive attitude to mistakes and social recognition. It is also emphasized that, from the point of view of cognitive theory, extracurricular education creates sufficient conditions for the formation of creative research, interdisciplinary views and personal conclusions in students.

Keywords: extracurricular education, creative thinking, club activities, mechanism, choice opportunities, creative environment, cognitive activity, interdisciplinary communication, initiative.

Аннотация: В статье представлен глубокий анализ роли внеклассной деятельности в формировании познавательной активности и креативного мышления студентов. В статье подробно описаны педагогические механизмы, стимулирующие творческое мышление в этой деятельности, – такие методы, как эмоциональное стимулирование, возможность выбора, мыслительное партнерство, позитивное отношение к ошибкам и социальное признание. Также подчеркивается, что с точки зрения когнитивной теории внеклассная деятельность создает достаточные условия для формирования у студентов творческого исследовательского мышления, междисциплинарных взглядов и личностных выводов.

Ключевые слова: внешкольное образование, творческое мышление, клубная деятельность, механизм, возможности выбора, творческая среда, познавательная активность, межпредметные связи, инициативность.

KIRISH. Sinfidan tashqari ta'lim bu o'quv jarayonining rasmiy darslardan tashqarida tashkil etiluvchi, ixtiyoriylik, qiziqish va ijodiy izlanishga asoslangan muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchilarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirishda keng imkoniyatlar yaratadi. Ushbu ta'lim shakli faqat akademik bilimni chuqurlashtirish bilan cheklanmasdan, balki ijodiy fikrlash, mustaqil izlanish, jamoada ishlash va shaxsiy tashabbuslarni ro'yobga chiqarish kabi ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Sinfidan tashqari ta'lim o'quvchi shaxsiyatiga nisbatan erkin, ilhomlantiruvchi, yangilikka ochiq muhitni ta'minlagani sababli kreativ fikrlashni tarbiyalashda alohida o'rin tutadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA.

L.I.Novikovaning e'tiroficha, kreativ harakatning tasavvur, orzu qilish qobiliyati va assotsiativ fikrlash kabi tarkibiy qismlari o'zaro bog'langan tizimni tashkil etuvchi komponentlar sifatida o'ziga xos g'oyalarni yaratishga va ularni o'ziga xos ijodiy natijalarga aylantirishga yordam beradi [1; 46–bet].

M.A.Tilakovaning fikriga ko'ra, sinfdan tashqari ishlarning asosiy maqsadi o'quvchilarni har tomonlama barkamol rivojlantirishdan iborat bo'lib, fan bo'yicha olgan bilimlarini chuqurlashtirish, ularda bilishni faollashtirishdan iborat. Shuningdek, sinfdan tashqari ishlar maktabda olib boriladigan tarbiyaviy ishlarning davomi hisoblanib, o'quvchilarning shaxs sifatida rivojlanishiga yordam beradi [2; 69–bet].

L.Salkovaning fikricha, sinfdan tashqari mashg'ulotlar va mustaqil idrok qilish jarayonida o'quvchilarning intellektual – ijodiy mahsulot ustida ishlashi amalga oshirilib, o'qituvchi o'quv jarayonini boshqarar va nazorat qilar ekan, ayni vaqtda o'z o'quvchilarida kreativlikni, jumladan, kreativ – intellektual – ijodiy qobiliyatlarni rivojlantiradi [3; 72–bet].

MUHOKAMA. Sinfidan tashqari ta'lim o'quvchilarning fanga, san'atga, texnologiyaga, ijtimoiy hayotga bo'lgan qiziqishlarini rivojlantirishga, shaxsiy salohiyatini ochishga va ijodiy faolligini tarbiyalashga yo'naltirilgan ta'limiy–tarbiyaviy jarayon bo'lib, u maktabning asosiy o'quv dasturidan tashqarida tashkil etiladi. Bu ta'lim turining mazmuni o'quvchilarning yosh, individual xususiyatlari va qiziqishlariga mos ravishda shakllantiriladi va umumiy rivojlanish,

bilishga intilish, ijtimoiylashuv, estetik ta'lim hamda fuqarolik ongini shakllantirishga xizmat qiladi.

Sinfidan tashqari ta'lim shakllari bu individual yoki guruhli to'garaklar, ijodiy ustaxonalar, fan klublari, texnoparklar, loyihaviy guruhlar, interaktiv kvestlar, tematik kechalar, intellektual o'yinlar, ijtimoiy aksiyalar va boshqa faoliyat formatlaridir[4].

Sinfidan tashqari ta'lim nafaqat dars jarayonini boyitish, balki ta'limiy va tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirishda ham muhim o'rin tutadi. Uning ta'limiy ta'siri, avvalo, o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini oshirish, bilimlarni mustaqil izlanish va amaliy faoliyat orqali chuqurlashtirish, ta'lim mazmunini hayot bilan bog'lash orqali idrokni faollashtirishda namoyon bo'ladi. To'garaklar, ijodiy loyihalar, fan klublari va interaktiv tadbirlar orqali o'quvchilar mustaqil fikr yuritish, tahlil qilish, turli yechimlar taklif etish, ya'ni kreativ fikrlash asosida harakat qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Tarbiyaviy jihatdan esa sinfdan tashqari ta'lim o'quvchida jamoa bilan ishlash madaniyatini, shaxsiy javobgarlikni, muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizlikni to'g'ri qabul qilish qobiliyatini shakllantiradi[5]. Shuningdek, turli fan va yo'nalishlar kesishmasida amalga oshiriladigan kreativ mashg'ulotlar orqali o'quvchida fanlararo aloqalarni anglash, universal va multidissiplinar qarashlar shakllanadi.

Kognitiv nazariyaga ko'ra, ta'lim jarayoni bu ma'lumotni shunchaki yodlash emas, balki o'quvchining mavjud bilimlar tizimiga yangi axborotni muvofiqlashtirish, qayta qurish, umumlashtirish va ijodiy qayta ishlash jarayonidir[6]. Sinfidan tashqari faoliyatda bunday yondashuv o'quvchilarga yangi bilimlarni o'zlari izlab topish, muammolarni tahlil qilish, alternativ yechimlarni taqqoslash va shaxsiy xulosalar chiqarish imkonini beradi. Bu esa ularning kreativ fikrlash qobiliyatini faollashtiradi.

NATIJALAR. Sinfidan tashqari ta'limda kreativ fikrlashni rivojlantirish jarayonida e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan muhim jihatlardan biri bu **o'quvchining tashabbusini ilhomga aylantirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizmlardir.** Zero, har bir o'quvchida tabiiy ravishda paydo bo'ladigan qiziqish, g'oya, savol yoki ilk tashabbus vaqt o'tib so'nmasligi, aksincha,

rivojlanib ilhomga aylanishi uchun maqsadli pedagogik muhit va ta'sir kerak. Bu jarayonda pedagog o'quvchining ichki harakatga kelish jarayonini qo'llab-quvvatlaydigan, uni yaratishga ilhomlantiradigan mexanizmlarni faol qo'llashi zarur. Quyida shunday mexanizmlardan ayrimlarini ko'rib o'tamiz:

Emotsional rag'bat va "intelektual ehtiyojni tan olish" mexanizmi. Pedagog o'quvchining har qanday kichkina tashabbusini – savol berishi, fikr bildirishi, yangicha yechim taklif etishini – ijobiy qabul qilishi va rag'bat bilan kutib olishi kerak. Iqtidorni tan olish orqali o'quvchida "mening fikrim muhim", "men qila olaman" degan ichki ishonch paydo bo'ladi. Bu ishonch ilhomning birinchi qadamidir.

"Tanlov imkoni va ixtiyoriy ishtirok" mexanizmi. O'quvchiga faoliyat turini, rolini, loyihasi mavzusini erkin tanlash imkonini berish – tashabbusni ilhomga aylantirishda muhim mexanizm hisoblanadi. Bunda o'quvchi o'z tanlovi uchun javobgarlik his qiladi va uni oxirigacha yetkazishga intiladi. Shu tariqa, tashabbus uzoq muddatli ijodiy harakatga aylanadi.

"Birgalikda yaratish" va "fikrlash sherikligi" mexanizmi. Pedagog o'zini o'quvchidan yuqorida emas, balki tengdosh sherik sifatida tutishi, birgalikda ijod qilish jarayoniga qo'shilishi orqali o'quvchida ishonch va ilhom paydo bo'ladi. Bunday munosabat "ustoz–shogird" emas, balki "ijodkor–ijodkor" munosabatini shakllantiradi, bu esa tashabbusning doimiy motivatsiyaga aylanishiga xizmat qiladi.

"Maqsadli sinov" va "to'g'ri xato qilish muhiti" mexanizmi. Kreativ tashabbuslar doimo muvaffaqiyat bilan tugamasligi mumkin. Lekin pedagog agar har bir harakatni sinov sifatida qabul qilsa, xatoni ta'na emas, tajriba deb baholasa – o'quvchida "ilhom so'nishi" emas, aksincha "yana harakat qilish" istagi shakllanadi.

"Jamoaviy taqdimot va ijtimoiy tan olish" mexanizmi. O'quvchi o'z tashabbusi va g'oyasini boshqalarga taqdim eta olsa, va bu jarayon samarali tashkil etilsa, uning tashabbusi shaxsiy ilhomga aylanib, yanada rivojlanadi. Loyiha himoyalari, ijodiy forumlar, ko'rgazmalar va jamoaviy muhokamalar orqali o'quvchi ijodiy jarayonda o'zining o'rnini, ahamiyatini his etadi.

Umuman, o'quvchidagi tasodifiy yoki intuitiv tashabbusni izchil va ilmiy asoslangan ilhomga aylantirish uchun pedagog maqsadli ravishda qo'llashi lozim bo'lgan mexanizmlar mavjud. Bu mexanizmlar o'quvchining ichki ehtiyojlari, hissiy holati va ijodiy kurashuvchanligini hisobga olgan holda qo'llanilsa, tashabbus ko'p hollarda ilhomga, ilhom esa ijodiy natijaga aylanadi.

XULOSA. Sinfdan tashqari ta'lim o'quvchilarda kreativ fikrlashni shakllantirishda erkinlik, izlanish va shaxsiy ma'no yaratish imkoniyatini yaratib beradigan samarali pedagogik muhitdir. Bu jarayonda kreativlikni rag'batlantiruvchi metod va shakllar, fanlararo integratsiya, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, motivatsiya tizimi, pedagog - ota-ona hamkorligi va ijtimoiy muhit bilan uyg'unlik kreativ salohiyatni yuzaga chiqarish uchun zaruriy shartlar sifatida namoyon bo'ladi. Kognitiv, konstruktivistik, neyropedagogik va gumanistik metodologik yondashuvlarga tayangan holda tashkil etilgan sinfdan tashqari faoliyat o'quvchining mustaqil, faol va ijodkor shaxs sifatida kamol topishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Новикова Л.И. Школа и среда. Сб. науч. трудов. М.: 2015. 80 с.
2. Tilakova M.A. VIII–IX sinf o'quvchilarida sinfdan tashqari mashg'ulotlarda kreativ qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – T.: –2019. –72 b.
3. Салькова Л.Ю. Развитие творческих и интеллектуальных способностей обучающихся на уроках и внеклассных занятиях, занятиях внеурочной деятельности: научно–практическое пособия/ Л.Ю.Салькова. – Самара; Саратов: Амирит, 2023. – 112 с.
4. Болтаева Ш. Бошланғич таълимда тўғарак фаолияти орқали ўқувчиларнинг салоҳиятини ривожлантириш. – Т.: 2022. – Б. 92.
5. Bisson J. Interdisciplinary Learning: Creative Connections Across the Curriculum. – London: Routledge, 2010. – P. 63.
6. Гусев А.В. Индивидуализация и креативность в образовательной среде. – М.: Педагогика, 2015. – С. 64.